

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТА КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

ЗОТОВ Нікіта - аспірант кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: 0000-0002-1361-5608

УДК 343.8:343.9.018.3

DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.2.8>

У сучасних умовах правового режиму воєнного стану процес забезпечення функціонування та розвитку держави безпосередньо залежить від стану безпекової екосистеми, яка перебуває в епіцентрі новітніх ризиків та загроз. Необхідність забезпечення кримінально-правової охорони набуває дедалі більшої ваги в контексті забезпечення стійкості, стабільності та відновлення економічної системи на засадах детермінізму.

Визначено, що кримінально-правова охорона економічної безпеки полягає у детермінації ризиків та шляхів мінімізації їх негативного впливу на всі сфери життєдіяльності суспільства.

У статті зроблено спробу моніторингу окремих питань кримінально-правової охорони економічної безпеки, з використанням платформи детермінації інструментарію забезпечення економічної безпеки на засадах ризик-орієнтованого підходу (з акцентом на ідентифікації причин загроз та механізмів забезпечення / охорони економічної безпеки).

У кримінології використовується теорія кримінологічної безпеки, яку пропонуємо використовувати як базисну для трактування кримінально-правової охорони детермінант економічної безпеки, що полягає у моніторингу, аналізі та превенції ризиків й імплементації результатів наукових розвідок та позитивних міжнародних кейсів у практику протидії так званій «економічній злочинності».

Розвідки, моніторинг механізмів кримінально-правової охорони економічної безпеки

не матимуть логічного завершення, якщо їх формат не віддзеркалює циклічного характеру (від ідентифікації ризиків, окреслення загроз, оцінки масштабів, мінімізації негативного впливу, ліквідації наслідків, визначення рівня відповідальності за вчинені кримінальні правопорушення, формування механізмів протидії) та відповідної регламентації.

Ключові слова: безпека, безпекова екосистема, детермінанти, економічна безпека, кримінальні правопорушення у сфері економіки, кримінально-правова охорона, національна безпека, національна економіка, кримінологічні детермінанти.

Постановка проблеми

Гарантування належного рівня захисту національної безпеки, виступає однією із фундаментальних засад суспільного розвитку в умовах динамічної глобальної архітектури. Охорона національної безпеки є невід'ємним компонентом та вектором державної політики, інструментом забезпечення конкурентоспроможності держави, стійкості національної економіки щодо латентних викликів, зумовлених ендегенними та екзогенними факторами впливу.

Враховуючи реалії сьогодення, на часі постало питання трансформації безпекової архітектури, використовуючи позитивні надбання іноземних держав. Фактично, проблематика забезпечення економічної безпеки трактувалась, зазвичай, дещо розмежовано, галузево. Видається доцільним наголосити на потребі уніфікації підходів та

визначенні механізмів забезпечення економічної безпеки, використовуючи інструментарій кримінально-правової охорони економічної безпеки. Застосування надбань, кримінології, кримінального права та економіки, надає можливість оптимізувати траєкторію охорони/забезпечення економічної безпеки у форматі «моніторинг-аналіз-ідентифікація ризиків-мінімізація негативного впливу-превенція».

Стан дослідження

Наукові обстеження стосовно з'ясування сутності забезпечення безпеки, її кримінально-правової охорони, провадились відносно «рамковано», що вимагає пошуку нових векторів обстеження проблематики забезпечення економічної безпеки. До найвагоміших, на нашу думку, праць, доцільно віднести дослідження таких науковців, як: О. М. Бандурка, А. М. Бойко, І. В. Голіков, О. В. Іщук, Д. В. Каменський, С. І. Лекарь, С. А. Мозоль, В. В. Сазонов, В. В. Франчук, О. А. Чуваков та інші. Проте, новітні виклики національній економіці та її безпековій складовій потребують перманентного оновлення, модернізації підходів, механізмів та інструментарію кримінально-правової охорони.

Метою статті є спроба моніторингу окремих питань щодо шляхів удосконалення механізмів кримінально-правової охорони економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження

В умовах сучасних викликів нагальною проблемою кримінально-правової охорони національної економіки на різних рівнях управління виступає її кримінально-правова охорона, детермінація кримінальних правопорушень у сфері економіки та формування сучасної архітектури безпекової екосистеми.

Економічна безпека – це здатність національної економіки протидіяти та запобігати ризикам та загрозам.

Безпека, чи то державна, чи економічна, чи інформаційна, є об'єктом, охоронюваним КК України, адже Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове

забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням [1]. «Економічна безпека – багатовимірний феномен, який принципово не може бути зведений до його суто економічного чи догматично-юридичного розуміння. Він – не фронтірний, дискретний, а дифузний, інституційно синтетичний. Тому і стратегії її забезпечення мають виходити саме з такого синтетичного розуміння, яке з огляду на предметну зону та методологію кримінологічної науки мають виходити, відповідно, з кримінологічного її осмислення» [2, с. 104].

Властиво кримінально-правова охорона економічної безпеки полягає у детермінації ризиків та шляхів мінімізації їх негативного впливу на всі сфери життєдіяльності суспільства.

Одночасно, кримінологічна детермінація економічної безпеки є досить складною сферою наукових розвідок, адже аналіз провадиться не лише в контексті інструментарію забезпечення економічної безпеки, а й у форматі причиново-наслідкового зв'язку: що виступає причиною порушення стану безпеки, які потенційні ризики й загрози виявлені й який механізм їх нейтралізації (протидії) найефективніше реалізовувати [3]. Детермінативна система базується на засадах причинності, умовності та корелятивності.

Детермінанти економічної безпеки – це інструментарій її забезпечення та кримінально-правової охорони, який реалізується залежно від кореляції причин та умов формування безпекової екосистеми.

Слушність наукової доктрини детермінації кримінальних правопорушень у безпековій сфері підтверджує теорія кримінологічної безпеки.

На нашу думку, досить влучно доцільність застосування детермінантного підходу аргументує новітня теорія кримінологічної безпеки. Кримінологічна безпека репрезентує стан захищеності національних інтересів, який супроводжується мінімізацією

ризиків та загроз кримінального характеру, та оптимальним механізмом забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку. Кримінологічній безпеці, як складній соціально-економічній системі, властива волатильність, спричинена рівнем ризику та механізмом його мінімізації/протидії. «Кримінологічна безпека – це стан суспільних відносин, при якому розвиваються здібності та реалізуються життєво важливі інтереси людини, суспільства, захищені від внутрішніх та зовнішніх загроз права та свободи, забезпечуються матеріальні, інтелектуальні та духовні інтереси (цінності) суспільства, державний суверенітет та територіальна цілісність, функціонування конституційного устрою держави» [4, с. 187].

Погоджуємось із думкою, що «рівень кримінологічної безпеки характеризує ступінь якості її забезпечення, тобто величину, яка виражає міру реальної можливості впливу на об'єкт факторів небезпек і загроз або характеризує результат зіткнення двох протилежно спрямованих сил: факторів небезпек і загроз та заходів, які протистоять цим факторам» [5, с. 13].

Наша позиція щодо кримінально-правової охорони економічної безпеки базується на платформі детермінізації інструментарію забезпечення економічної безпеки на засадах ризико-орієнтованого підходу (з акцентом на ідентифікації на причин загроз та механізмів забезпечення/охорони економічної безпеки).

«Систему заходів забезпечення кримінологічної безпеки доречно розглядати на трьох рівнях:

1) інформаційно-аналітичні заходи, включаючи моніторинг за станом інформації щодо вразливості життєво важливих інтересів і протидії загрозам, а також вироблення поточних і прогностичних оцінок розвитку ситуації у цій сфері з розробкою пропозицій щодо її стабілізації;

2) заходи регулятивного впливу, які передбачають локалізацію і нейтралізацію загроз кримінологічної безпеки країни;

3) заходи прямої протидії, здійснювані стосовно носіїв загроз життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави у сфері кримінологічної безпеки» [6, с. 108].

Кримінологічні детермінанти економічної безпеки – це першопричини порушення безпекової архітектури, які є первинними здійснення кримінальних правопорушень, та механізм запобігання (нейтралізації) їх негативного впливу на економічну безпеку [7].

Вважаємо слушною позицію С. А. Мозоль, щодо того, що «забезпечення кримінологічної безпеки – це діяльність держави, суспільства в цілому та їх інститутів, що ґрунтується на принципах комплексного програмування та планування, мета якої полягає в досягненні та підтриманні соціально прийняттого рівня захищеності основних прав і свобод особи та суспільства, законних інтересів держави від злочинних посягань» [5, с. 24].

Кримінологічне забезпечення економічної безпеки – це сформована на засадах кримінологічних теорій система заходів щодо моніторингу, аналізу, оцінки та превенції кримінальних ризиків, імплементації результатів наукових розвідок у діяльність, пов'язану із кримінально-правовою охороною економічної безпеки.

В. І. Мельник стверджує, що основним інструментом забезпечення економічної безпеки переважної більшості іноземних держав, виступає радикальна економічна реформа, інтеграція системи національної безпеки до міжнародних безпекових систем, участь держави в глобальних економічних інституціях [8].

У сучасних умовах правового режиму воєнного стану та євроатлантичної векторизації України у вітчизняній практиці кримінально-правової охорони економічної безпеки доцільно використовувати позитивний досвід держав-партнерів. Більшість держав-учасниць групи семи «G7», не виокремлюють економічну безпеку, а, навпаки вважають її невід'ємною компонентою національної безпеки, формуючи при цьому алгоритми її забезпечення. Протягом 2022-2023 років більшість із європейських держав імплементували новітні Стратегії національної безпеки, у яких домінуючим параграфом виступає охорона економічної безпеки як передумова ефективного розвитку.

Реалізація кримінально-правової охорони економічної безпеки провадиться на засадах ризик-орієнтованого підходу, відповідно до вимог Стратегії забезпечення державної безпеки: «Забезпечення державної безпеки – це створення умов для забезпечення захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності та демократичного конституційного ладу й інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз Україні. Державна політика у сфері державної безпеки спрямовується на попередження, своєчасне виявлення та запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам державній безпеці України, припинення розвідувальних, терористичних, диверсійних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що призводять до цих загроз і причин їх виникнення» [9] та інших нормативно-правових актів у сфері забезпечення економічної безпеки. «Пріоритетом у забезпеченні економічної безпеки держави виступає недопущення зниження здатності національної економіки до відновлення, у тому числі, шляхом попередження і нейтралізації можливих загроз та економічних конфліктів, які спричиняють руйнацію миротворчої діяльності в державі, змушують країну перебувати в постійному стані пошуку шляхів вирішення конфліктів. Механізми запобігання виникненню економічних конфліктів повинні передбачати використання системи взаємоузгоджених соціально-економічних і нормативно-правових інструментів економіки миробудівництва» [10, с. 11-12].

Таким чином, «кримінально-правова охорона національної безпеки України реалізується сукупністю норм Загальної і Особливої частин законодавства України про кримінальну відповідальність, що передбачають: а) покарання за криміналізовані суспільно небезпечні посягання на різновиди такого складного об'єкта кримінальних правопорушень (основи національної безпеки України, громадську безпеку, воєнної безпеки тощо), б) умови звільнення від кримінальної відповідальності (не притягнення

до кримінальної відповідальності), в) правила і порядок застосування цих та інших норм» [11, с. 17]. Акумулюючи наукові підходи та окремий міжнародний законодавчий досвід, кримінально-правову охорону економічної безпеки можна загалом визначити, як сукупність кримінологічних детермінант її забезпечення.

Висновок

Актуальним викликом сьогодення виступає проблематика кримінально-правової охорони, кримінологічного забезпечення економічної безпеки, що пов'язане не лише із стійкістю національної економіки, захисту від негативних факторів впливу та властивістю відновлення на засадах превентивізму.

Усе це генерується опосередком моніторингу, аналізу ризиків й імплементації результатів наукових розвідок та позитивних міжнародних кейсів - у практику протидії економічній злочинності. В Україні доцільно налагодити взаємодію законотворчих інституцій та академічної спільноти у контексті формування Кластеру кримінально-правової охорони економічної безпеки.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 01.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Сазонов В. В. Поняття та система економічної безпеки: кримінологічний вимір. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. Спец. Вип. С. 97-105. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f00cf451-f04d-46ed-b846-e09e9797b5a1/content>.
3. Зотов Н. М. Новітня парадигма кримінологічної детермінації економічної безпеки // *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8 (14). С. 450–461.
4. Нікітін Ю. В., Топчій В. В., Грицюк І. В. Кримінологічна безпека: складова національної безпеки України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 6, том 2. С. 184-188. URL: https://www.nvppp.in.ua/vip/2021/6/part_2/32.pdf.
5. Мозоль С. А. Кримінологічна безпека в Україні: феномен та правові засади

забезпечення: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 37 с.

6. Мозоль С. А. Заходи забезпечення кримінологічної безпеки. *Європейські перспективи*. 2018. № 2. С. 102-107.

7. Зотов Н. М., Канцір В. С. Концептуальні засади кримінологічної детермінації економічної безпеки. *Проблеми формування та реалізації конкурентної політики: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 23-24 листопада 2023 р.). Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2023. 194 с. С. 60-62. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2023/12/8/news/25676/tre-zbirnyk-24-11-2023.pdf>.

8. Мельник В. І. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави (на прикладі країн Східної та Центральної Європи). *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право*. 2015. Вип. 1 (2). С. 50-57.

9. Стратегія забезпечення державної безпеки: Указ Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>.

10. Економіка миротворення в системі економічної безпеки держави: подолання наслідків гібридної окупації: кол. моногр. / за наук. ред. О. І. Іляш. Харків: ФОП Лібуркіна Л. М., 2022. 244 с. URL: https://ndc-igr.org/media/publications/files/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0_%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf.

11. Демидова Л. М. Концептуальні засади кримінально - правової охорони національної безпеки України в умовах інформатизації суспільних процесів і кризових ситуацій. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 11 трав. 2023 р.) / редкол.: Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко, Д. О. Куковинець, О. С. Попович; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад.

SUMMARY

In the modern conditions of the legal regime of martial law, ensuring the functioning and development of the state depends on the state of the security ecosystem, which is at the epicenter of the latest risks and threats. The need to provide criminal law protection is gaining more and more importance in ensuring stability and restoration of the economic system based on determinism.

Scientists determined that the criminal law protection of economic security consists of determining risks and ways of minimizing their negative impact on all areas of society.

The article attempts to monitor individual issues of criminal law protection of economic security, using the platform of determinization of economic security tools based on a risk-oriented approach (with an emphasis on identifying the causes of threats and mechanisms for ensuring/protecting economic security).

In criminology, the theory of criminological security has been used, which we propose to use as the basis for the interpretation of criminal law protection of criminological determinants of economic security, which consists of monitoring, analyzing, and preventing risks and implementing the results of scientific investigations and positive international cases in the practice of combating economic crime.

Intelligence, monitoring mechanisms of criminal and legal protection of economic security will not have a logical conclusion if their format does not have a cyclical nature (from identification of risks, delineation of threats, assessment of scope, minimization of negative impact, liquidation of consequences, determination of the level of responsibility for committed offenses, formation of counteraction mechanisms) and relevant regulations.

Keywords: security, security ecosystem, determinants, economic security, criminal offenses, criminal law protection, national security, national economy, criminological determinants.

В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. пра-ва». Харків: Право, 2023. 322 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/9789669985552>. С. 16-22.